

BOŻENA REYMAN-WALCZAK
Muzeum Archeologiczne
Kraków

SKARB MONET Z WIEŻY RATUSZOWEJ

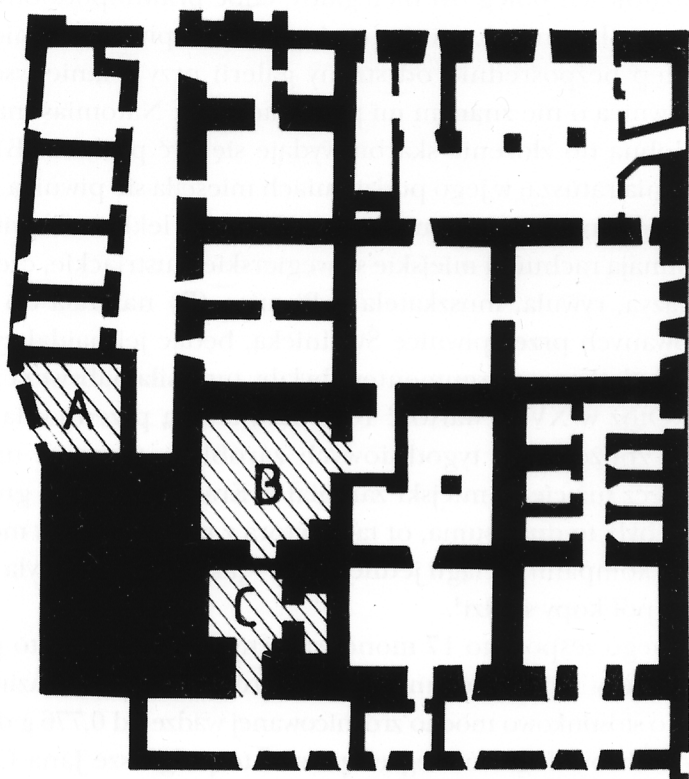
W latach 1961–1963, płyta Rynku Głównego w Krakowie zamieniona została w teren prac wykopaliskowych o ogromnym zasięgu, zajmującym obszar ok. 4 ha. Badania archeologiczne, zorganizowane i prowadzone przez Muzeum Archeologiczne w Krakowie, wykazały istnienie zróżnicowanego osadnictwa o rozległym zasięgu chronologicznym.

Badania w rejonie Wieży Ratuszowej zostały podjęte w 1961 r., stanowiąc kontynuację prowadzonych w latach wcześniejszych prac badawczych. Podczas wykopalisk uchwycono dawniejsze poziomy rynku krakowskiego, w postaci bruków kamiennych i warstw kulturowych z okresu średniowiecza i czasów nowożytnych. Badania prowadzono również w bezpośrednim sąsiedztwie Wieży Ratuszowej, w celu uchwycenia struktury murów, głębokości posadowienia stopy fundamentów oraz przebiegu murów ratusza¹.

Jednocześnie, z ramienia Pracowni Konserwacji Zabytków, zostało powołane Kierownictwo Budowy „Wieża Ratuszowa”, przeprowadzające prace remontowe samej wieży i partii przypiwnicznych. Podczas prac wykonywa-

¹ T. Lenkiewicz, *Badania archeologiczne...*, 159–167.

nych przez ekipę budowlaną PKZ został odkryty skarb, będący przedmiotem obecnego opracowania. Wzmianka o znalezisku była niestety bardzo nieprecyzyjna, „...na budowie piwnic przy Wieży Ratuszowej robotnik rozbierający stary mur, znalazł w spodzie muru skarb 17 monet, które przesyłamy...”. Pismo datowane jest na 25.06.1963 r. Aby w jakikolwiek sposób spróbować po tylu latach odtworzyć na podstawie zachowanej informacji, miejsce domniemanego odkrycia skarbu, należy przede wszystkim sięgnąć do planów piwnic ratusza (ryc. 1).

Ryc. 1

Jak widać na załączonym rysunku, do murów samej wieży przylegały bezpośrednio trzy piwnice.

Od strony zachodniej w 1547 r. „posłuszna wezwaniu królewskiemu” rada miejska buduje więzienie „carcer civilis”, tzw. kabaty, czyli więzienie za długi (A). Osadzano w nim nieszczęśnika, gdyż „wierzyciel nie mogąc

zaspokoić z ręcznego zastawu, może dochodzić długu swego na osobie dłużnika, który ma być przez urząd tak długo zachowan, aż powodowi w długu wedle przeżytków dość uczyni, albo go powód wolno puści” tak za Bartłomiejem Groickim cytuje Józef Muczkowski². Biorąc pod uwagę okoliczność ukrycia skarbu przy murze więziennym, należy wskazać na pewne wątpliwości, uwzględniając fakt, że w 1546 r. Zygmunt I zakazał obiegu monety pruskiej na całym obszarze Polski. Rozpatrywany przez nas zespół zawiera dwa grosze Albrechta Hohenzollerna. Tak więc już w momencie budowy kabatów ich obieg był nielegalny, choć prawdopodobny.

Od strony północnej do wieży przylegają dwie piwnice. Mniejsza (C), mająca dostęp bezpośrednio od strony galerii przy ścianie wschodniej, pozostaje piwnicą o nie znanym mi przeznaczeniu. Natomiast najbardziej prawdopodobną do złożenia skarbu wydaje się być piwnica (B). Od początku istnienia ratusza, w jego podziemiach mieściła się piwnica tzw. Świdnicka. „Szynkowano w niej różne piwa białe, tanie lekkie...”, „wina, o których wspominają rachunki miejskie są węgierskie, austriackie, czeskie, włoskie, małmazya, rywuła, muszkatela”³. Piwnica (B) należała do pomieszczeń zajmowanych przez piwnicę Świdnicką, będąc jej najdalszym „zakamarkiem”. Dodatkowym argumentem byłaby tutaj siła nabywcza rzeczono-go skarbu. Otóż w XV w. wartość 10 groszy, a taką przedstawia niniejszy zespół, była zbliżona do tygodniowych zarobków trębacza miejskiego (8 groszy), lecz już cieśla miejski zarabiał w Krakowie ok. 24 groszy tygodniowo. Nie była to duża suma, ot taka, którą z powodzeniem można stracić w wesołej kompanii w ciągu jednej nocy – jako, że wystarczyła na ok. 10 litrów piwa i pół kopy śledzi⁴.

Skład samego zespołu to 17 monet srebrnych, z czego 14 to półgrosze i 3 grosze. Cztery najstarsze emisje to półgrosze koronne Kazimierza Jagiellończyka o stosunkowo mocno zróżnicowanej wadze od 0,776 g do 1,008 g. Dwa kolejne chronologicznie egzemplarze, to półgrosze Jana Olbrachta, o wadze zbliżonej do 1 g. Siedem monet reprezentuje emisje półgroszowe Aleksandra, zasadniczo jednolite zarówno pod względem typologicznym, jak i wagowym. Jedyna moneta występująca fragmentarycznie w tym zespole, to półgrosz koronny Zygmunta I z 1507 r. zachowany w ok.

² J. Muczkowski, *Dawny krakowski ratusz*, p. 3.

³ J. Muczkowski, op. cit., p. 35.

⁴ R. Kiersnowski, *Pradzieje grosza*, pp. 332–334.

1/2. Nominały groszowe to grosz elbląski Zygmunta I z 1534 r. oraz dwa egzemplarze groszowe pruskie lenne Albrechta Hohenzollerna, jeden z 1532 r., natomiast drugi z roku 1534.

Cały skarb jest dziś przechowywany w Muzeum Archeologicznym w Krakowie, w dziale Krakowa Przedlokacyjnego.

Katalog monet:

Kraków, Rynek Główny, przy Wieży Ratuszowej, 1963 r. (?)

1. Kazimierz Jagiellończyk, półgrosz koronny, Kraków, 1479–1492 r.
srebro, waga: 0,776 g, średnica: 19,8 mm
Kopicki typ II, Gum. typ 451

Av.: Orzeł, wokół m. obw. ząbkowaną i liniową napis:

✧ **ΜΟΠΕΤ[Α]** • **ΚΑΖΙΜΙΡΙ**

Rv.: Korona, u dołu na przecięciu z obw. perełkową – rozeta-herb Poraj, wokół napis:

REGIS * **ΠΟΛΟΠΠΕ**

2. Kazimierz Jagiellończyk, półgrosz koronny, Kraków, 1479–1492 r.
srebro, waga: 0,887 g, średnica: 19,7 mm
Kopicki typ II, Gum. typ 451

Av.: Orzeł, wokół m. obw. perełkowymi napis:

✧ **ΜΟΠΕΤΑ** ✧ **ΚΑ[ΖΙΜΙΡΙ]**

Rv.: Korona, u dołu na przecięciu z obw. perełkową-rozeta-herb Poraj, wokół napis:

✧ **REGIS** ✧ **ΠΟΛΟΠΠΕ**

3. Kazimierz Jagiellończyk, półgrosz koronny, Kraków, 1479–1492 r.
srebro, waga: 1,008 g, średnica: 18,4 mm
Kopicki typ II, Gum. typ 451

Av.: W obw. perełkowej Orzeł, wokół napis:

✧ **ΜΟΠΕΤ[Α]** : **ΚΑΖΙΜΙΡΙ**

Rev.: W obw. perełkowej korona, wokół napis:

✧ **REGIS** ✧ herb Poraj- **ΠΟΛΟΠΠΕ**

4. Kazimierz Jagiellończyk, półgrosz koronny, Kraków, 1479–1492 r.
srebro, waga: 0,910 g, średnica: 19,9 mm
Kopicki typ II, Gum. typ 451

Av. Orzeł, między obw. perełkowymi napis:

[ΜΟΠ]ΕΤΑ ✧ **ΚΑΖΙΜΙΡΙ**

Rev.: Korona, między obw. perełkowymi napis:

✧ REGIS ✧ POLOΠIE

5. Jan Olbracht, półgrosz koronny, Kraków, 1492–1499 r.

srebro, waga: 1,065 g, średnica: 17,7 mm

Kopicki typ I b, Gum. typ 467

Av.: Orzeł, między obw. perełkowymi napis:

✧ ΜΟΠΕΤΑ ✧ I ALB[ER]TI

Rev.: Korona, nad obw. liniową, przeciętą u dołu herbem Poraj, napis:

✧ REGIS ✧ POLOΠIE

6. Jan Olbracht, półgrosz koronny, Kraków, 1492–1499 r.

srebro, waga: 0,979 g, średnica: 18,8 mm

Kopicki typ I b, Gum. typ 467

Av.: Orzeł, wokół między obw. perełkową i liniową napis:

✧ ΜΟΠΕΤΑ I A[LBER]TI

Rev.: Korona, między obw. perełkowymi, przechodzącymi w liniowe napis:

✧ [REGIS] – rozeta – herb Poraj – POLOΠIE

7. Aleksander Jagiellończyk, półgrosz koronny, Kraków, 1501–1506 r.

srebro, waga: 0,886 g, średnica: 18,7 mm

Kopicki typ. I, Gum. typ 469

Av.: Orzeł, wokół między obw. perełkową i liniową napis:

✧ ALEXAΠDER : DEI : G : REX

Rev.: Korona, wokół między obw. perełkową i liniową napis:

✧ ΜΟΠΕΤΑ : REGIS : POLOΠIE

8. Aleksander Jagiellończyk, półgrosz koronny, Kraków, 1501–1506 r.

srebro, waga: 0,893 g, średnica: 19 mm

Kopicki typ I, Gum. typ 469

Av.: Orzeł, między obw. ząbkowaną i liniową napis:

✧ ALEXAΠDER : DEI : G : REX

Rev.: W obw. perełkowej korona, wokół napis:

✧ ΜΟΠΕ[T]A : REGIS : POLOΠIE

9. Aleksander Jagiellończyk, półgrosz koronny, Kraków, 1501–1506 r.

srebro, waga: 1,040 g, średnica: 18,3 mm

Kopicki typ. I, Gum. typ 469

Av.: W obw. perełkowej orzeł, między obw. napis:

✧ ALEXAΠDER : DEI : G : REX

Rev.: Korona, między obw. perełkowymi napis:

✧ ΜΟΠΕΤΑ : REGIS : POLOΠIE

10. Aleksander Jagiellończyk, półgrosz koronny, Kraków, 1501–1506 r.
srebro, waga: 0,924 g, średnica: 18,6 mm
Kopicki typ I, Gum. typ 469

Av.: Orzeł, między obw. perełkową i liniową napis:

✱ **ALEXANDER : DEI : G : REX**

Rev.: Korona, między obw. perełkowymi napis:

✱ **ΜΟΝΕΤΑ : REGIS : POLOΠΙΕ**

11. Aleksander Jagiellończyk, półgrosz koronny, Kraków, 1501–1506 r.
srebro, waga: 1,023 g, średnica: 18,5 mm
Kopicki typ I, Gum. typ 469

Av.: Orzeł, między obw. liniowymi napis:

✱ **ALEXANDER : DEI : G : REX**

Rev.: Korona między obw. liniowymi napis:

✱ **ΜΟΝΕΤΑ : REGIS . POLOΠΙΕ**

12. Aleksander Jagiellończyk, półgrosz koronny, Kraków, 1501–1506 r.
srebro, waga: 1,039 g, średnica: 18,7 mm
Kopicki typ I, Gum. typ 469

Av.: Orzeł, między obw. liniowymi napis:

✱ **ALEXANDER : DEI : G : REX**

Rv.: Korona, między obw. liniowymi napis:

✱ **ΜΟΝΕΤΑ : REGIS : POLOΠΙΕ**

13. Aleksander Jagielloński, półgrosz koronny, Kraków, 1501–1506 r.
srebro, waga: 0,957 g, średnica: 18,6 mm
Kopicki typ I, Gum. typ 469

Av.: W obw. perełkowej Orzeł, wokół napis:

✱ **ALEXANDER : DEI : G : REX**

Rv.: Korona, między obw. perełkowymi z napisu:

✱ **ΜΟΝΕΤΑ : REG [IS : POLOΠΙΕ]**

14. Zygmunt I, półgrosz koronny, Kraków, 1507 r.
srebro, waga: 0,499 g, średnica: 18,3 mm, ok. 1/2,
Kopicki typ I/2

Av.: Dolna część Orła, z napisu m. obw. perełkową i liniową:

[...]SIGISMV[...]

Rev.: Część korony, wokół m. obw. liniowymi napis:

[...]IE: 1501

15. Zygmunt I, grosz elbląski, Elbląg, 1534 r.
srebro, waga: 2,029 g, średnica: 23,3 mm

Kopicki typ I/3

Av.: Orzeł z mieczem z prawej strony, wokół między obw. liniowymi napis:

SIGIS * I * REX * PO * TOCI * PRVS

Rv.: Herb Elbląga, wokół między obw. liniowymi napis:

GROSSVS * CIVIT * ELBINK * 1534

16. Albrecht Hohenzollern, grosz pruski lenny, Królewiec, 1532 r.

srebro, waga: 1,806 g, średnica: 22,7 mm,

Kopicki typ. I/4

Av.: W obw. perełkowej popiersie w prawo, wokół między obw.: tarcza Hohenzollernów

*** IVSTVS * ET * FIDE * VIVIT * 1532**

Rv.: W obw.: perełkowej Orzeł, wokół napis:

ALBER * D * G * MAR * BRAN * DVX * PRVS

17. Albrecht Hohenzollern, grosz pruski lenny, Królewiec, 1534 r.

srebro, waga: 1,848 g, średnica: 23,0 mm

Kopicki typ I/6

Av.: W obw. perełkowej popiersie w prawo, wokół napis:

*** IVSTVS * EX * FIDE * VIVIT * 1534**

Rv.: Orzeł, z literą S pośrodku, wokół między obw. perełkowymi napis:

ALBER * D * G * MAR * BRAN * DVX * PRVSS

WYKAZ SKRÓTÓW:

Kopicki – E. Kopicki, Katalog... t. I, II.

Gum. – M. Gumowski, Handbuch...

LITERATURA

M. Gumowski, *Handbuch der Polnischen Numismatik*, Graz 1960.

R. Kiersnowski, Pradzieje grosza, *Wiedza Powszechna*, Warszawa 1975, pp. 332–334.

E. Kopicki, *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski...*, t. I, II, Warszawa 1974, 1976.

T. Lenkiewicz, Badania archeologiczne prowadzone na Rynku Głównym w Krakowie w latach 1961–1963, *Kwart. HKM t. XII*, 1964, pp. 159–167.

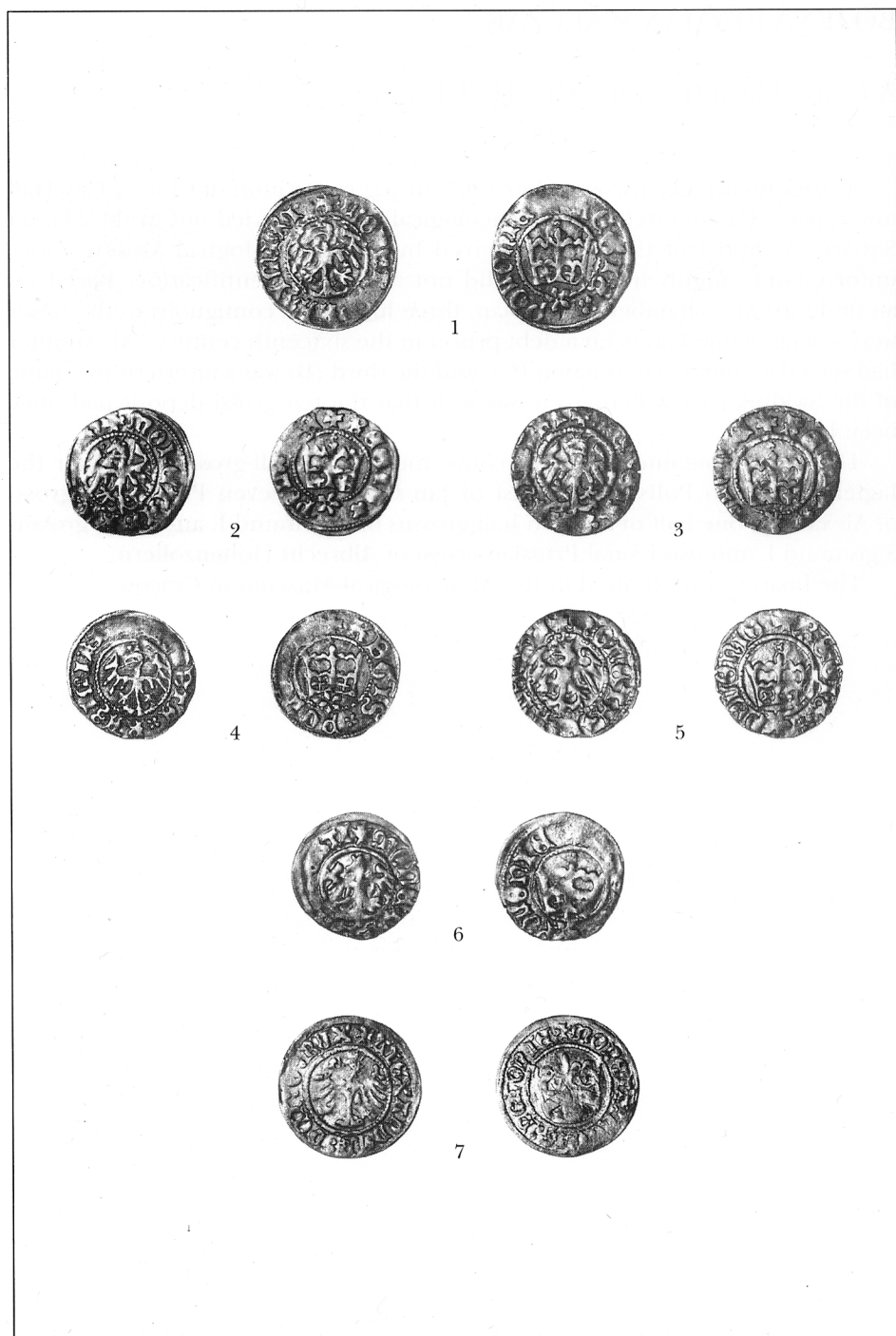
J. Muczkowski, Dawny krakowski ratusz, *Rocznik Krakowski*, t. VIII, 1906, pp. 1–50.

A Coin-Hoard from the City-Hall Tower

A silver hoard was discovered in 1963 during restoration of Cracow City Hall tower, part of a comprehensive archeological project carried out in the Market Square. A report of the event received by the Archeological Museum was, unfortunately, highly inexact and did not allow site identification. Based on an underground chamber layout plan, three likely sites contiguous to the tower were selected: one had been a debt prison in the sixteenth century (A), another had served an unknown function (C), and the third (B) was a tavern by the name of the Swidnik Cellar. Perhaps it was in it that the ten grossi deposit had once been lost.

The hoard contained 17 silver coins: four Polish half-grossi of Casimir the Jagiellonian, two Polish half-grossi of Jan Olbracht, seven Polish half-grossi of Alexander, one half of a Polish half-grossus of Sigismund I, an Elbing grossus Sigismund I, and two feudal Prussian grossi of Albrecht Hohenzollern.

The hoard is now housed in the Archeological Museum in Cracow.

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17